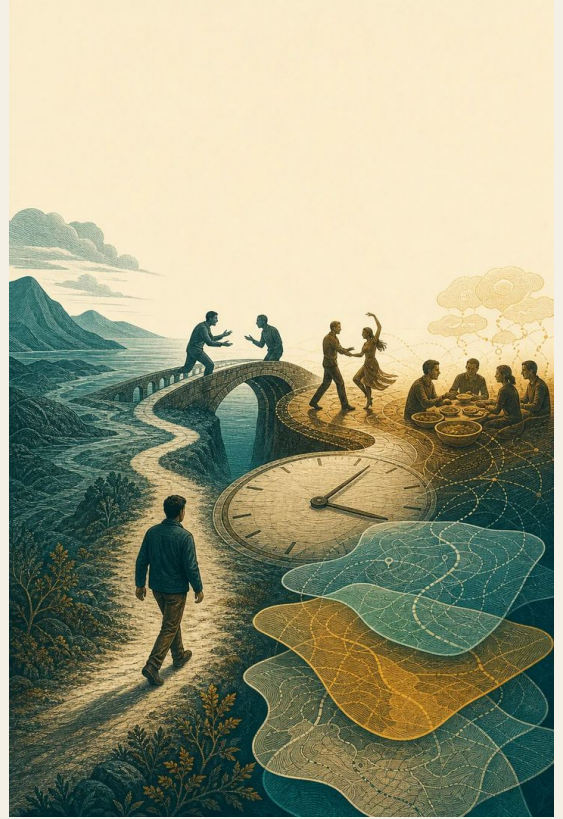

GEORGE LAKOFF VE MARK JOHNSON

Metaforlarla Yaşamak

30 sayfalık görselleştirilmiş geniş özet

16 özgün bölüm gravürü · Gündelik örnekler

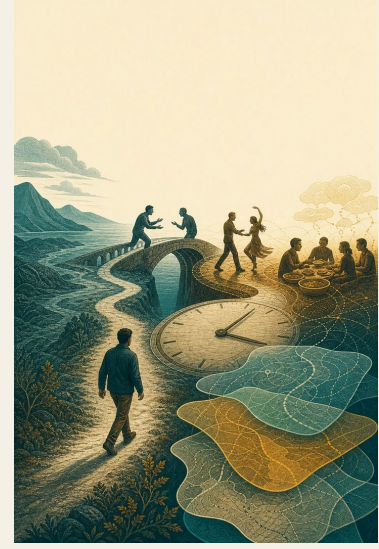
Ana fikirler · Eleştiriler · Akılda kalan sahneler

Özgün eserin yerini tutmayan açıklamalı okuma rehberi

OKUMAYA BAŞLAMADAN ÖNCE

Bu rehberin pusulası

'Zaman harcadım', 'tartışmayı kazandı', 'ilişkimiz çıkmaza girdi' derken şiir yazdığımızı düşünmeyiz. George Lakoff ile Mark Johnson tam burada şaşırtıcı bir kapı açar: Metafor yalnız güzel söz değildir; soyut bir alanı daha somut başka bir alan üzerinden düşünüp yaşamamızı sağlar. Zaman para, tartışma savaş, sevgi yolculuk gibi haritalar hangi ayrıntıyı gördüğümüzü ve hangi çözümü doğal saydığımızı etkiler. Bu rehber kitabın yapısal, yönelimsel ve varlık metaforlarını, metonimi, beden deneyimini, tutarlılığı, yeni metaforları ve felsefi sonucunu gündelik sahnelerle anlatıyor. Son bölümde kültür farkları, karşılıklı etki ve her dil örneğinden doğrudan zihin yapısı çıkarma tehlikesi de ele alınıyor.

Bu kitap nasıl okunmalı?

Kitap size gizli söz sanatlarını ezberletmeye çalışmaz. Gündelik dilde tekrar eden ifadeleri bir araya getirir ve bunların ortak bir düşünce düzeni kurup kurmadığını sorar. Tek cümleden değil, örüntüden ilerler.

Metaforda iki alan vardır. Kaynak alan daha somut ve tanıdık; hedef alan açıklanmaya çalışılan soyut konudur. 'Zaman paradır' derken para dünyasındaki harcama, tasarruf ve bütçe ilişkileri zaman alanına taşınır.

Bu harita bütün hedefi kapsamaz. Zaman para olabilir ama yalnız para değildir. Her metafor bazı yönleri aydınlatır, bazılarını gölgede bırakır. Kitabın en önemli alışkanlığı, hangi ışığın yandığını ve karanlıkta ne kaldığını sormaktır.

KULLANIM ÖNERİSİ

Bir oturuşta bitirmek zorunda değilsiniz; her gravür bir sonraki durak için hafıza kancasıdır.

YOL HARİTASI

22 durakta kitabın bütünü

01	Bu kitap nasıl okunmalı?	12	Sevgi yolculuğunda direksiyon kimde?
02	Tartışma savaş mı, dans mı?	13	Fikirler neden yenir?
03	Tek sözcük değil, sistemli eşleştirme	14	Haritalar üst üste nasıl tutunur?
04	El feneri neyi gösterir, neyi saklar?	15	Yeni metafor yeni pencere açar
05	Düşünceyi paketleyip göndermek	16	Kısmi doğruluk neden yalan değildir?
06	Mutluluk yukarıda, keder aşağıda	17	İki uç arasındaki üçüncü yol
07	Sınırı çizince içi ve dışı doğar	18	Aynı beden, farklı kültürler
08	Enflasyon canavarı kimin eylemini saklıyor?	19	Kanıt nerede, yorum nerede?
09	Taç konuştuğunda: Metonimi	20	Bir toplantıda metaforu değiştirmek
10	Sıcak fincan, sıcak insan	21	Bir dakikalık harita
11	Takvim neden kasaya benzer?	22	Akılda kalacak beş görüntü

YENİ BÖLÜM

BİRİNCİ KISIM · GÖRÜNMEYEN HARİTALAR

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Tartışma savaş mı, dans mı?
- Tek sözcük değil, sistemli eşleştirme
- El feneri neyi gösterir, neyi saklar?
- Düşünceyi paketleyip göndermek

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

Tartışma savaş mı, dans mı?

Tartışmayı savaş olarak kurmak saldırı ve savunmayı, dans olarak kurmak ortak ritim ve uyumu öne çıkarır.

'Savını savundu', 'zayıf noktasına saldırdı', 'itirazını püskürttü', 'tartışmayı kazandı' deriz. Bu ifadeler tek tek tesadüf değildir; tartışmayı savaş üzerinden düzenleyen bir sistem oluşturur.

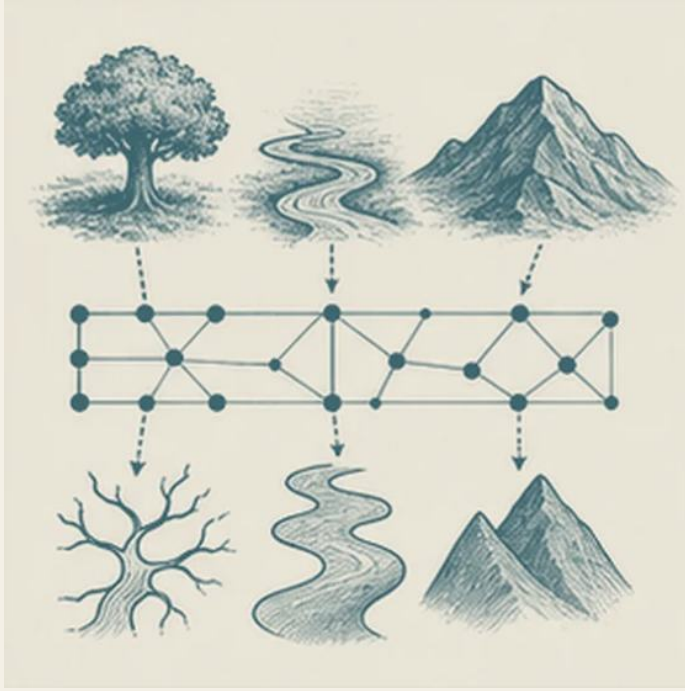
Savaş haritasında karşıdaki rakiptir, düşünce mevzidir, cümle silahtır ve sonuç zafer veya yenilgidir. Bu düzen yalnız konuşma biçimini değil davranışı da etkiler: Açık aramak, geri adım atmamak ve son sözü almak doğal görünür.

Şimdi tartışmayı dans gibi düşünün. Amaç karşıdakini yere sermek değil, hareketleri birbirine uydurarak birlikte yeni bir biçim üretmek olsun. Aynı anlaşmazlıkta soru sormak zayıflık değil ritmi anlamak olur.

Lakoff ve Johnson başka kültürde tartışmanın gerçekten dans olarak yaşanabileceğini düşünmemizi ister. Bu bir tarih iddiasından çok zihinsel deneydir: Metafor değişirse eylemin anlamı da değişebilir.

Savaş her tartışmada yanlış değildir; bazı çıkar çatışmaları gerçektir. Fakat tek harita olduğunda öğrenme ihtimalini yenilgi sanabiliriz.

Tek sözcük değil, sistemli eşleştirme

Kavramsal metafor tek sözcük değil; kaynak alandaki ilişkileri hedef alana düzenli biçimde taşıyan bir eşleştirme ağıdır.

Metafor bir kelimeyi başka kelimeyle değiştirmekten daha fazlasıdır. Bir alanın ilişkileri başka alana düzenli biçimde taşınır. Yolculukta başlangıç, hedef, engel, yön ve yol arkadaşı vardır; ilişkide başlangıç, ortak amaç, sorun ve birlikte ilerleme bunlara bağlanabilir.

'İlişkimiz ilerlemiyor', 'aynı yolda değiliz', 'bir kavşağa geldik' ve 'çıkamazdayız' ifadeleri aynı haritanın parçalarıdır. Tek bir süslü benzetme değil, birbirini destekleyen cümle ailesi görürüz.

Harita tam kopya değildir. Arabada yakıt biter ama ilişkide 'yakıt' bambaşka şeyler olabilir. Kaynak alandan yalnız bazı ilişkiler seçilir; benzetmeyi gereğinden fazla uzatırsak saçma sonuçlar çıkar.

Bu sistemlilik, yeni cümleyi hiç duymadan anlamamızı sağlar. Biri 'Bu evlilikte direksiyon kimde?' dediğinde yolculuk ve araç bilgisini ilişkiye aktarırız.

Metaforun gücü tek parlak kelimedede değil, çok sayıda çıkarımı aynı anda taşıyan görünmez köprü ağındadır.

El feneri neyi gösterir, neyi saklar?

Metafor el feneri gibi bazı özellikleri parlatır, aynı anda hedef alanın başka yönlerini karanlıkta bırakır.

'Zaman paradır' dediğimizde zamanı sınırlı kaynak gibi görürüz. Toplantı zaman kaybettirir, yöntem zaman kazandırır, insan vaktini yatırıma dönüştürür. Ölçme ve planlama kolaylaşır.

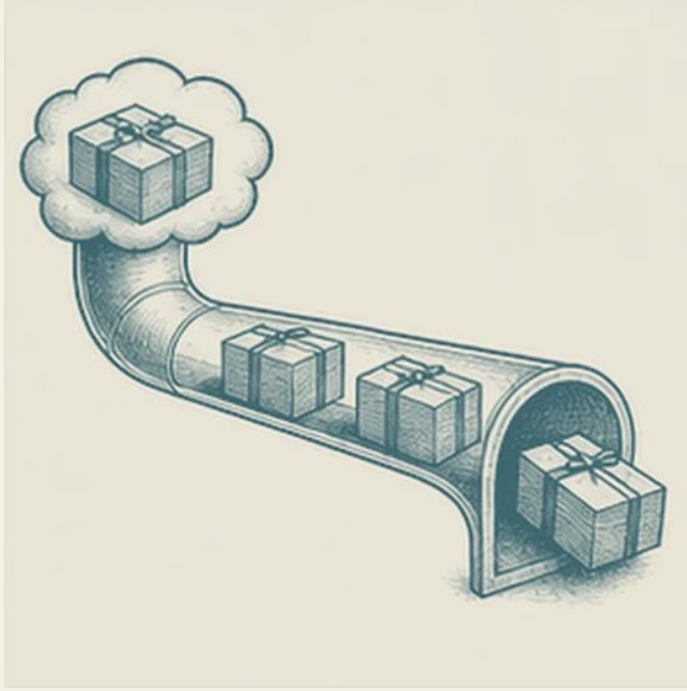
Aynı ışık başka özellikleri karartır. Zaman her zaman biriktirilemez, ödünç verilemez ve geri alınamaz. Bir arkadaşla amaçsızca oturmak ekonomik cetvelde israf, ilişki cetvelinde değer olabilir.

Bir işletme çalışanı yalnız 'insan kaynağı' diye adlandırdığında beceri ve kapasiteyi görür, acı ve benzersiz yaşamı arka plana itebilir. Sözcük açıkça kötü değildir; fakat ışığın sınırı vardır.

Eleştirel düşünme metaforu yasaklamak değildir, çünkü metaforsuz soyut düşünce çok zordur. Birden fazla el feneri kullanmaktır. Zaman bazen para, bazen mevsim, bazen akış, bazen armağan olarak görülebilir.

Her etkili cümlede küçük bir soru saklayın: Bu ifade bana neyi çok net gösteriyor ve neyi görünmez yapıyor?

Düşünceyi paketleyip göndermek

Kanal metaforu düşünceyi sözcük paketine konan nesne gibi gösterir; anlamın dinleyiciyle birlikte kurulmasını gölgeleyebilir.

'Fikrimi cümleye koyamadım', 'sözlerin boş', 'mesaj ona ulaşmadı' dediğimizde iletişimi taşıma işi gibi kurarız. Düşünce nesne, sözcük kap, iletişim kanal ve dinleyici alıcı olur.

Bu kanal metaforu çok kullanışlıdır. Metni dosyaya koyar, postayla yollar, alıcının açmasını bekleriz. Fakat anlam gerçekten kutunun içinde hazır duran eşya değildir. Dinleyici bağlama, geçmişine ve amacına göre yeniden kurar.

Bir yönetici 'Mesajı açıkça verdim, anlamadıysa onun sorunu' diyebilir. Paket modeli bütün sorumluluğu alıcıya iter. Oysa aynı cümle iki ekip için farklı anlam taşıyabilir; geri bildirim iletişimin parçasıdır.

Yanlış anlaşılma yalnız kelimeyi tekrar etmek yerine ortak bağlamı kontrol etmek gerekir. 'Bunu duyunca ne anladın?' sorusu paketin teslim fişinden daha değerlidir. İletişim bazen gönderi, bazen ortak yemek pişirme gibidir. İkinci görüntü anlamın birlikte üretildiğini hatırlatır.

YENİ BÖLÜM

İKİNCİ KISIM · BEDEN VE NESNELER

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Mutluluk yukarıda, keder aşağıda
- Sınırı çizince içi ve dışı doğar
- Enflasyon canavarı kimin eylemini saklıyor?
- Taç konuştuğunda: Metonimi
- Sıcak fincan, sıcak insan

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

İKİNCİ KISIM · BEDEN VE NESNELER

06. DURAK

Mutluluk yukarıda, keder aşağıda

Yukarı-aşağı yönü beden deneyiminden duyguya, miktara ve toplumsal değere uzanan geniş bir kavram ailesini düzenler.

Moralimiz yükselir, dibe vururuz, başımız dik gezer, çökeriz. Bunlar yönelimsel metaforlardır: Tek bir kavramı nesneye benzetmekten çok, bir kavramlar ailesini yukarı-aşağı gibi mekansal ekseninde düzenler.

Beden deneyimi bu yönlerle temel verebilir. Sağlıklı ve uyanık insan çoğunlukla ayakta, hasta veya ölü beden yataydır. Kontrol sahibi kişi üstte, kontrol edilen altta konumlanabilir. Fakat biyoloji tek başına bütün kültürel anlamı belirlemez.

'Fiyatlar yükseldi' dediğimizde daha çok miktarı yukarıyla eşleriz. Bardaktaki sıvı arttıkça seviye yükselir; grafikler de bu bedensel deneyimi kullanır. Bir çizgiye bakıp ekonomik duyguyu hızla anlarız.

Aynı yön farklı alanlarda ahlaki hiyerarşi yaratabilir: yüksek kültür, aşağı davranış, üst sınıf. Fiziksel yön toplumsal değer gibi görünmeye başlayınca eleştiri gerekir.

Yukarı ve aşağı yalnız sözlükte değil, beden, grafik, bina ve kurum düzeninde birlikte yaşar.

İKİNCİ KISIM · BEDEN VE NESNELER

07. DURAK

Sınırı çizince içi ve dışı doğar

Bedenin iç-dış deneyimi durumları ve grupları kap gibi düşünmemizi sağlar; çizilen sınır bazen gerçeği olduğundan keskin gösterir.

İnsan bedeni derisiyle çevrilidir; kendimizi bir iç ve dışa sahip olarak yaşarız. Bu temel deneyim görüş alanını, odayı, toplantıyı, durumu ve duyguyu kap gibi düşünmeye uzanır.

'Belaya girdim', 'depresyondan çıktım', 'toplantının içindeyiz', 'görüş alanımda' deriz. Soyut durum bir kap, kişi onun içindeki nesne olur. Sınırı geçtiğinde durum değişmiş sayılır.

Kap metaforu kategorileri kolaylaştırır. Bir davranış yasanın içinde mi dışında mı? Fakat doğadaki birçok sınır yumuşaktır. Bir insan ne zaman yaşlılık kategorisine girer? Çizgi idari olarak gerekli olabilir, gerçekliği keskinleştirebilir.

Bir ekip 'bizim içimizden' ve 'dışarıdakiler' diye konuştuğunda aidiyet koruma sağlar, aynı zamanda yabancılaştırma üretebilir. Fiziksel sınır ahlaki sınır gibi işlemeye başlar.

Kap faydalıdır ama duvar değildir. Hangi çizginin doğal, hangisinin bizim kararımız olduğunu ayrıca sormak gerekir.

İKİNCİ KISIM · BEDEN VE NESNELER

08. DURAK

Enflasyon canavarı kimin eylemini saklıyor?

Enflasyonu canavar gibi görmek tehdidi canıllaştırır, fakat sürecin içindeki farklı kurum ve kararları tek yüzün arkasında saklayabilir.

'Enflasyon kazancımızı yedi', 'hayat ona ihanet etti', 'teori gerçeği açıklıyor' derken soyut olaya kişilik veririz. Kişileştirme, karmaşık süreci niyet sahibi bir varlık gibi kavramayı kolaylaştırır.

Canavar görüntüsü tehlikenin hızını ve korkusunu anlatabilir. Fakat fiyatları belirleyen şirketler, para politikası, arz sorunu ve gelir dağılımı gibi farklı aktörleri tek yaratığın arkasında saklayabilir.

Kişileştirme yalnız masal değildir. 'Kanser vücuda saldırıyor' ifadesi tedaviyi savaş olarak kurar; bazı hastalara mücadele gücü verir, bazılarına hastalık ilerlerse yenilmişlik ve suçluluk hissettirebilir.

Soyut sürece yüz vermek hafızayı güçlendirir. İyi kullanım, yüzün altında mekanizma olduğunu unutmamaktır. Canavarın dişlerini saymak yetmez; onu hangi koşulların beslediğini araştırmak gerekir.

Metafor faili gösterebilir de saklayabilir de. Bu nedenle canlı anlatımın ardından düz bir neden listesi istemek yararlıdır.

Taç konuştuğunda: Metonimi

Metonimi taç, saray veya yüz gibi yakın bir parçayı daha geniş kişi ve kurumun yerine geçirerek hızlı erişim sağlar.

Metonimide bir şeyi ona yakın başka bir şeyle anarız. 'Saray açıklama yaptı' derken binayı değil yönetimi, 'masada bir Picasso var' derken ressamı değil eserini kastederiz.

Metafor bir alanı başka alan üzerinden anlamaya eğilimliyken metonimi aynı deneyim alanındaki yakınlıktan yararlanır. Taç hükümdara, üniforma mesleğe, yüz kişiye erişim sağlar.

Bu seçim de tarafsız değildir. Haberde 'Ankara karar verdi' demek iç tartışmaları tek irade gibi gösterir. 'Sokak öfkeli' demek hangi insanların, hangi nedenle öfkeli olduğunu belirsizleştirir.

Reklamda güzel yüz bütün ürünün yerine geçebilir. Yüzü hatırlamak kolaydır; üretim koşulu, fiyat ve dayanıklılık arka planda kalır. Parça bütünü temsil eder ama bütünü kanıtlamaz.

Taç konuşmaz; insanlar konuşur. Metonimi hızlı işaret verir, eleştirel okur işaretin arkasındaki kişileri geri çağırır.

İKİNCİ KISIM · BEDEN VE NESNELER

10. DURAK

Sıcak fincan, sıcak insan

Bedensel sıcaklık ile bakımın birlikte yaşanması yakınlığı sıcaklıkla düşünmeye temel verebilir; kültür ve bağlam bu bağı biçimlendirir.

Çocuk için bedensel sıcaklık çoğu zaman kucak, bakım ve güvenle birlikte yaşanır. Bu tekrarlar sıcaklığı sevgi ve yakınlıkla bağlayabilir. 'Sıcak bir insan', 'soğuk karşılama' ifadeleri bu eşleşmeyi taşır.

Kitabın geniş tezi kavramların havada duran soyut semboller değil, bedensel ve toplumsal deneyimle biçimlendiğidir. Denge, ağırlık, yol, yakınlık ve sıcaklık soyut düşünceye malzeme verir.

Bu, eline sıcak fincan verilen herkesin otomatik olarak daha cömert olacağı gibi güçlü ve değişmez bir kural değildir. Bazı bedensel hazırlama deneyleri tekrar sınamalarında tartışılmıştır. Dil örüntüsü ile anlık davranış etkisini ayırmak gerekir.

Beden ortak olsa da yaşam koşulları ve kültür eşleşmeyi değiştirir. Sıcak iklimde serinlik rahatlık ve misafirperverlik işareti olabilir. Deneyim bedensel, anlam aynı zamanda tarihseldir.

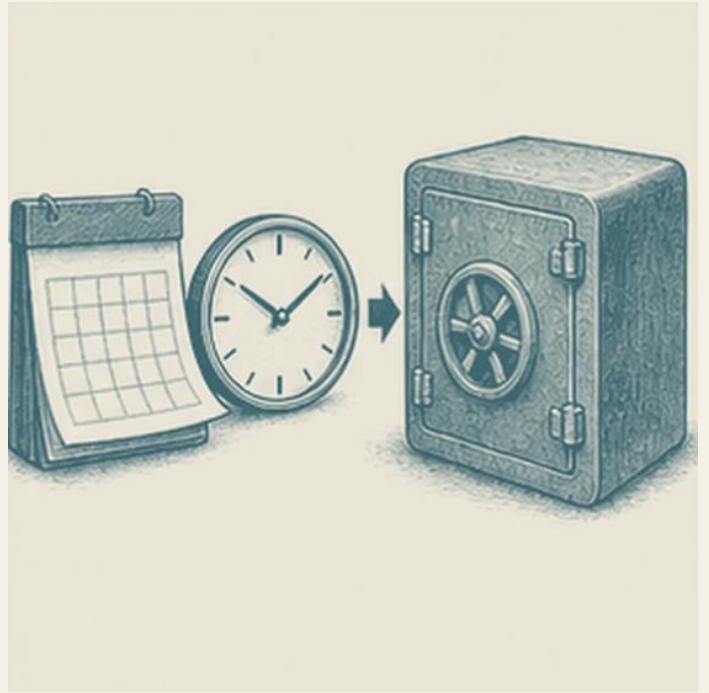
Fincan görüntüsü metaforun kökünü gösterir; tek deneyle bütün ağacı açıklamaz.

YENİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ KISIM · GÜNDELİK HAYAT

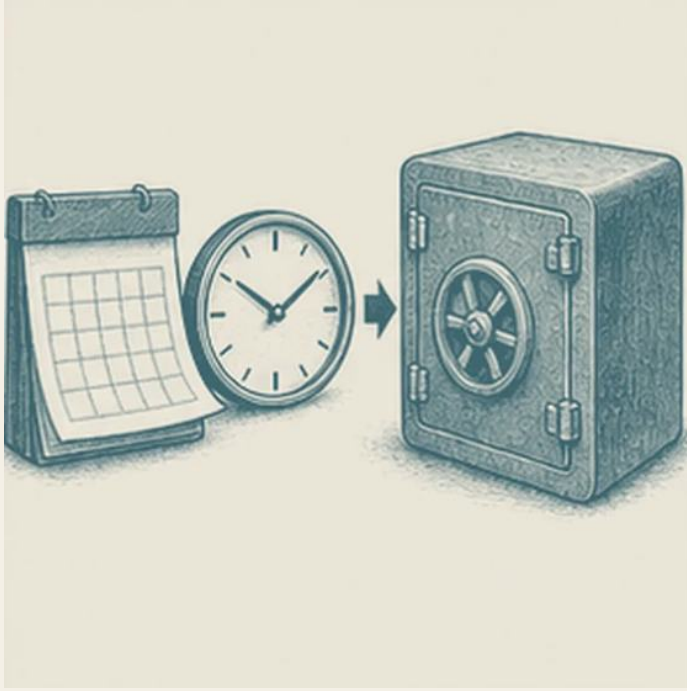
BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Takvim neden kasaya benzer?
- Sevgi yolculuğunda direksiyon kimde?
- Fikirler neden yenir?
- Haritalar üst üste nasıl tutunur?

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

Takvim neden kasaya benzer?

Saat, ücret ve takvim zamanı para gibi bütçelenen bir kaynağa dönüştürür; bu harita verimi gösterirken amaçsız değeri gölgeleyebilir.

Sanayi toplumunda emek saatle ölçülür, ücret zamana bağlanır, randevu takvime bölünür. Böylece zaman yalnız akıp giden olay değil, harcanan, ayrılan, bütçelenen ve israf edilen kıt kaynağa dönüşür.

Bir arkadaşınıza 'Bana iki saat ayırdı' dediğinizde zaman bir pay gibi sunulur. 'Bu yöntem haftada üç saat kazandırır' cümlesi, verim hesabını para kazancı kadar doğal gösterir.

Bu metafor toplumsal kurumla güçlenir. Saat, fabrika, bordro ve takvim aynı düşünceyi her gün yeniden kurar. Dil yalnız dünyayı anlatmaz; dünya düzeni de hangi dilin kolaylaşacağını belirler.

Zaman-para haritası planlama için mükemmeldir ama her anı verim ölçüsüne sokarsa dinlenme suçluluk olur. Çocukla amaçsız oyun 'çıktısız' görünürken ilişkinin asıl değeri orada oluşabilir.

Takvim bir kasa olabilir, fakat hayat yalnız hesap değildir. Hangi anı yatırım, hangisini armağan saydığımız yaşam biçimini değiştirir.

Sevgi yolculuğunda direksiyon kimde?

Sevgiyi yolculuk olarak düşünmek ortak hedef, engel ve yön değişimini görünür kılar; tek araç varsayımı güç farkını saklayabilir.

'Birlikte uzun yol geldik', 'ilişki ilerlemiyor', 'yollarımız ayrıldı' cümleleri sevgiyi ortak yolculuk olarak kurar. Sevenler yolcu, ilişki araç, ortak amaç varış noktası ve sorunlar engeldir.

Bu harita bir tartışmada seçenek üretir. Araç bozulduysa onarabilir, rota yanlışsa değiştirebilir, hedefler ayrıysa yolları ayırabiliriz. Metafor yalnız tanım değil, çıkarım motorudur.

Fakat ilişki her zaman tek araçta tek hedef değildir. İnsanların ayrı amaçları, değişen kimlikleri ve dinlenme ihtiyacı vardır. 'İlerlemeyen ilişki' mutlaka bozuk olmayabilir; sakinlik de değerli olabilir.

Direksiyon sorusu güç ilişkisini görünür kılar. Kararı hep biri veriyorsa ortak yol görüntüsü adaletsizliği saklıyor olabilir. Aynı metafor eleştiri için tersine çevrilebilir.

Yolculuk sevgiyi zaman içinde anlamaya yardım eder. Ama bazen bahçe, sohbet veya müzik haritası ilişkinin başka bir gerçeğini daha iyi anlatır.

ÜÇÜNCÜ KISIM · GÜNDELİK HAYAT

13. DURAK

Fikirler neden yenir?

Fikirleri yiyecek gibi düşünmek hazırlama ve sindirmeyi görünür kılar; öğrenciyi yalnız tüketiciye indirgeme riski taşır.

Bir düşünceyi sindirir, ham fikri pişirir, bilgiye aç olur ve sözün tadına varırız. Zihin fikri yiyecek, anlamayı yeme ve sindirme üzerinden kurar. Yeni bilgi bedene alınan besin gibi içselleşir.

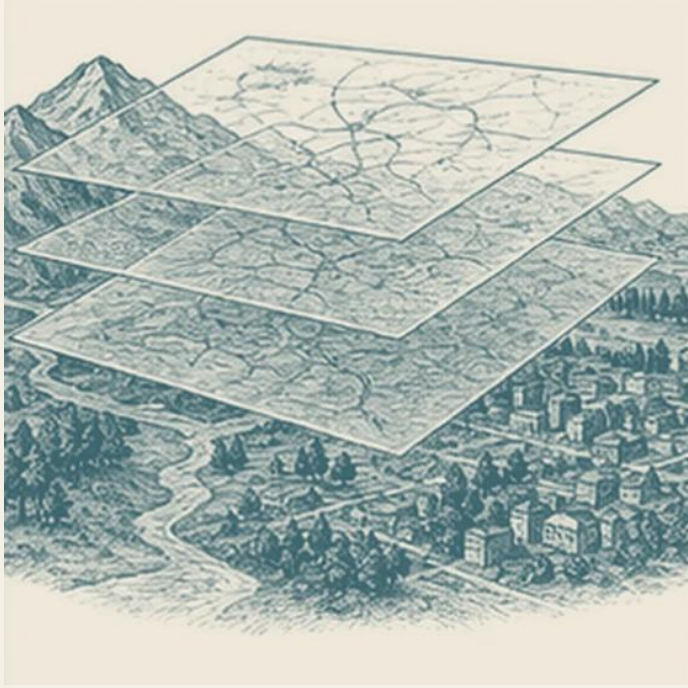
Öğretmen 'Konuyu lokmalara bölelim' dediğinde karmaşık dersi küçük parçalara ayırır. Benzetme iyi bir öğretim planı üretir: hazırlamak, sunmak, zaman vermek ve sindirimi kontrol etmek.

Fakat öğrenci yalnız tüketici olursa bilgi başkasının pişirdiği hazır tabak gibi görünür. Oysa soru sormak, denemek ve itiraz etmek mutfakta çalışmaya benzer. Metafor rol dağılımını etkiler.

'Zehirli fikir' ifadesi bazı düşüncelerin yalnız yanlış değil bulaşıcı tehlike gibi yasaklanmasını kolaylaştırabilir. Gerçek zarar olabilir; yine de hangi kanıtla zehir dediğimizi sormak gerekir.

Yemek masası düşünmenin toplumsal yanını da gösterir. Bilgi tek başına yutulan hap değil, paylaşılırken değişen tarif olabilir.

Haritalar üst üste nasıl tutunur?

Bir kavramı birden çok kısmi metafor düzenleyebilir; haritalar bazı noktalarda uyuşur, bazı noktalarda gerilim yaratır.

Bir kavram için birden çok metafor kullanırız. Tartışma savaş olabilir, bina da olabilir: Savın temeli, desteği, yapısı ve çöküşü vardır. Bu haritalar aynı şey değildir ama belirli amaçlarda birbirine uyabilir.

Tutarlılık, her görüntünün tek dev resimde eksiksiz birleşmesi demek değildir. Yolculukta yön, kapta iç-dış, savaşta rakip vardır. Bazen aynı konuşmada işbirliği yapar, bazen çelişirler.

Bir şirket 'ailesiniz' deyip aynı anda çalışanı 'kaynak' diye ölçebilir. Aile sadakat, kaynak değiştirilebilirlik çağrıştırır. İki metafor arasındaki gerilim, kurumun çalışanla kurduğu ilişkinin çatlağını gösterebilir.

Gündelik dil bu çelişkilerle yine de işler, çünkü her bağlamda bütün sistemi etkinleştirmeyiz. Konuşan kişi ihtiyacı olan kısmı öne çıkarır.

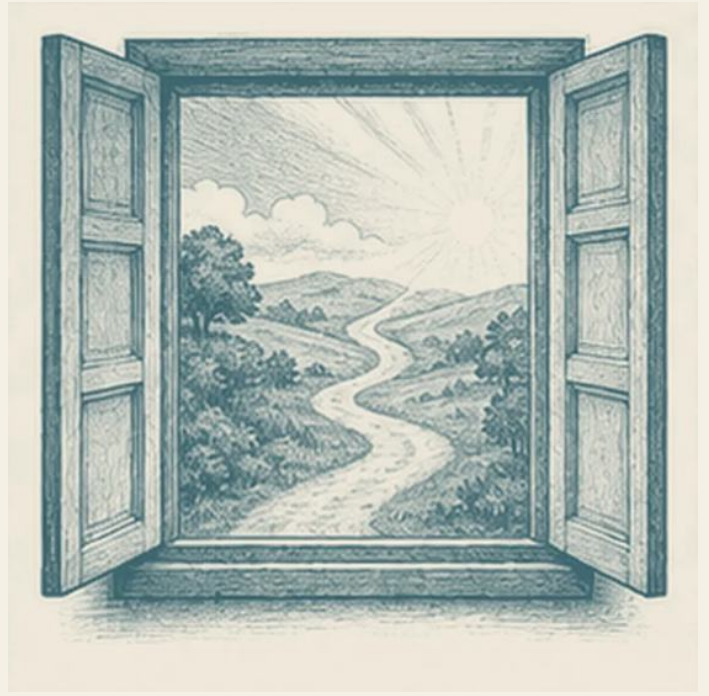
Üst üste şeffaf haritalar gibi düşünün. Aynı araziye farklı işaretlerle gösterirler; hiçbir arazinin kendisi değildir.

YENİ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ KISIM · GERÇEKLİK VE DEĞİŞİM

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Yeni metafor yeni pencere açar
- Kısmi doğruluk neden yalan değildir?
- İki uç arasındaki üçüncü yol

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

Yeni metafor yeni pencere açar

Yeni metafor aynı soruna başka pencere açarak farklı amaç ve eylemleri düşünülebilir hale getirebilir.

Yerleşik metaforlar fark edilmez; yeni metafor ise tanıdık alanı şaşırtarak başka eylem olasılığı açar. 'Sorunla savaşmak' yerine 'sorunla birlikte yaşamayı öğrenmek' denince hedef yok etmekten uyuma dönebilir.

Bir mahalleyi 'çürüyen bölge' diye adlandırmak yıkım ve temizleme çağrıştırır. 'Bakımı ihmal edilmiş bahçe' demek sulama, sabır ve yerel kökleri koruma seçeneklerini öne çıkarabilir. İkisi de tarafsız değildir.

Yeni metafor yalnız söz değişimiyle gerçeği değiştirmez. Bahçe denilen mahallede kira, güvenlik ve altyapı sorunları somuttur. Fakat hangi müdahaleyi düşünebildiğimizi genişletebilir.

Şairin yaptığı gündelik düşünceden tamamen ayrı değildir. Şair var olan eşleştirmeleri uzatır, birleştirir veya beklenmedik kaynak alan getirir. Yaratıcılık paylaşılan beden ve kültür üzerine kurulur.

Pencere duvarı yok etmez; daha önce görünmeyen manzarayı açar. İyi metafor çözümün kendisi değil, yeni sorunun başlangıcıdır.

Kısmi doğruluk neden yalan değildir?

Metafor şehir haritası gibi amaç için seçilmiş kısmi doğruluk sunar; eksik olmak yalan olmakla aynı değildir.

Bir şehir haritası yolları gösterir, ağaç türlerini göstermez. Botanik harita ağaçları gösterir, otobüs saatini göstermez. Birinin eksik olması onu yalan yapmaz; hangi amaç için çizildiğine bakılır.

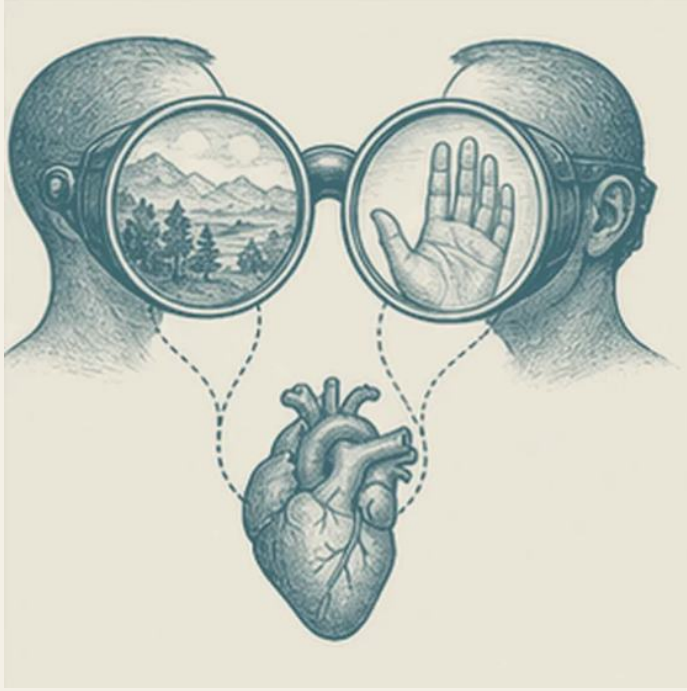
Metaforik doğruluk da bağlama ve amaca bağlıdır. 'Enflasyon geliri yedi' deneyimin gerçek kaybını anlatabilir, fakat mekanizmanın bilimsel açıklaması değildir. İfade bir yönü doğru yakalarken başka soruda yetersiz kalır.

Bu görüş 'her şey keyfi, hiçbir gerçek yok' demek değildir. Dünyanın direnci vardır; yanlış köprü hesabı köprüyü yıkar. Fakat dünyayı hangi kategori ve önem sırasıyla anlattığımız insan amaçlarından bağımsız değildir.

İki kişi aynı olaya farklı metaforla bakabilir ve ikisi de bir parça görebilir. Tartışmanın görevi tek doğru resmi zorlamak yerine hangi haritanın hangi kanıtı açıkladığını karşılaştırmaktır.

Kısmi bakış alçakgönüllülük ister: Haritanız gerekli olabilir, bütün arazi olmayabilir.

İki uç arasındaki üçüncü yol

Deneyimci yaklaşım anlamı ne yalnız dış nesnede ne yalnız iç duyguda, beden ile dünyanın etkileşiminde kurar.

Yazarlar bir uçta nesnelciliği görür: Dünya hazır nesne ve özelliklerden oluşur, doğru dil onları aynen kopyalar. Öteki uçta öznelcilik vardır: Anlam yalnız kişisel duygu ve hayal gücüdür.

Deneyimci yaklaşım ikisini bağlamaya çalışır. Anlam bedenimiz, çevremiz, kültürümüz ve amaçlarımızla etkileşim içinde doğar. Dünya keyfimize göre değişmez, fakat ona erişimimiz bedensiz bir kamera değildir.

Bir sandalye oturmak için nesnedir; fakat küçük çocuk için tırmanma aracı, marangoz için malzeme ve müzede tarih olabilir. Fiziksel yapı aynıdır, anlamlı özellik amaçla seçilir.

Bu üçüncü yol bilim düşmanlığı değildir. Ölçüm de belirli soru, araç ve kategoriyle yapılır; sonra dünyanın cevabı tahmini sınar. İnsan katkısı bulunması kanıtın önemsiz olduğu anlamına gelmez.

İki lens görüntüsü akılda kalabilir: Biri yalnız dış dünyayı, diğeri yalnız iç duyguyu görür. Derinlik, iki bakışın etkileşiminden doğar.

YENİ BÖLÜM

SINIRLAR VE BUGÜN

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Aynı beden, farklı kültürler
- Kanıt nerede, yorum nerede?
- Bir toplantıda metaforu değiştirmek

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

SINIRLAR VE BUGÜN

18. DURAK

Aynı beden, farklı kültürler

İnsanların yerçekimi, beden sınırı ve hareket deneyimi ortak yönler taşır. Bu yüzden yukarı-aşağı, içeri-dışarı ve yol gibi kaynaklar birçok dilde bulunabilir. Fakat hangi eşleşmenin öne çıkacağı kültüre göre değişir.

Zaman bazı dillerde ön-arka, bazı topluluklarda doğu-batı yönleriyle daha güçlü düzenlenebilir. Aile, hastalık ve başarı metaforları tarih, din, iş düzeni ve coğrafyayla biçimlenir.

Bir dildeki ifadeyi doğrudan başka dile çevirmek bu yüzden duygu kaybettirebilir. Sözlük karşılığı aynı olsa bile taşıdığı gündelik sahne farklıdır. İyi çeviri kelimeyi değil, mümkünse haritayı taşır.

Ortak beden kültürü gereksiz kılmaz; kültür de bedeni silemez. Metafor ikisinin buluşma yerlerinden biridir.

SINIRLAR VE BUGÜN

19. DURAK

Kanıt nerede, yorum nerede?

Gündelik dilde düzenli metafor ailelerinin bulunması güçlü bir gözlemdir. Fakat insanların her ifadeyi kullanırken bütün haritayı bilinçte çalıştırdığı sonucu ayrıca deney ister. Dil örüntüsü zihinsel mekanizmanın tek kanıtı değildir.

Araştırmalar metaforik çerçevelerin yargıyı etkileyebildiğini gösterir, ancak etkiler konuya, sözcüğe, kişiye ve deney tasarımına göre değişebilir. Küçük bir ifade insanı kukla gibi yönetmez.

Yönün yalnız somuttan soyuta olduğu da tartışılır. Dil alışkanlığı zamanla hangi benzetmenin kolay geldiğini etkileyebilir; kaynak ile hedef arasında karşılıklı öğrenme bulunabilir. Teori sonraki çalışmalarla genişlemiştir.

Metafor çözümlemesi bazen yorumcunun her yerde istediği kalıbı bulmasına dönüşebilir. İyi analiz çok sayıda örnek, alternatif açıklama, bağlam ve mümkünse davranış verisi arar.

Kitabın fikri en iyi kesin şifre çözücü gibi değil, dikkatli soru üretme aracı gibi kullanılır.

SINIRLAR VE BUGÜN

20. DURAK

Bir toplantıda metaforu değiştirmek

Ekibiniz 'Rakibi ezmeliyiz' diyorsa önce savaş haritasının neyi iyi gösterdiğini sorun: Aciliyet, rekabet ve savunma olabilir. Sonra neyi sakladığını bulun: Müşteri ihtiyacı, işbirliği veya uzun vadeli güven.

Aynı durumu ekosistem, yolculuk veya zanaat olarak yeniden anlatın. Ekosistem karşılıklı bağımlılığı, yolculuk rota ve engeli, zanaat kalite ile ustalığı öne çıkarır. Hangisi yeni ve sınanabilir eylem üretiyor?

Metafor seçimi kanıtın yerini tutmamalıdır. 'Biz aileyiz' deniyorsa ücret ve iş güvenliği verisine yine bakılır. Güzel görüntü maddi gerçeği örtemez.

Pratik yöntem dört adımdır: Tekrarlanan ifadeleri topla, ortak kaynak alanı bul, aydınlanan ve saklanan yönleri yaz, alternatif metaforu somut bir kararla dene.

Dil değişikliği küçük görünebilir. Fakat insanlar sorun adını değiştirdikçe çözüm rafının da değiştiğini fark edebilir.

YENİ BÖLÜM

SONUÇ

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Bir dakikalık harita
- Akılda kalacak beş görüntü

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

SONUÇ

21. DURAK

Bir dakikalık harita

Metafor yalnız şiir süsü değildir; soyut hedef alanı daha somut kaynak alanın ilişkileriyle anlamamızı sağlar. Tartışma savaş, zaman para, sevgi yolculuk olduğunda yalnız söz değil, çıkarım ve eylem yolu da değişir.

Yapısal metaforlar ilişkiler ağı taşır; yönelimsel metaforlar yukarı-aşağı gibi eksenler kurar; varlık ve kap metaforları olayı nesne ve sınıra dönüştürür. Kişileştirme, metonimi ve beden deneyimi gündelik anlamın başka araçlarıdır.

Her harita kısmi olduğu için bazı yönleri gösterir, bazılarını saklar. Yeni metafor yeni eylem açabilir. Fakat dil örüntüsünden bütün zihin mekanizmasını hemen çıkaramayız; kültür, bağlam, kanıt ve karşılıklı etkiyi de hesaba katmalıyız.

22. DURAK

Akılda kalacak beş görüntü

Savaş ve dans: Aynı tartışmanın iki eylem düzeni. El feneri: Gösteren ve saklayan metafor. Zaman kasası: Kurumun güçlendirdiği harita. Yolculuk arabası: İlişkinin çıkarım motoru. Üst üste haritalar: Hiçbir bakış bütün arazi değildir.

Bir cümle sizi çok güçlü biçimde yönlendiriyorsa sorun: Hedef alan ne, kaynak alan ne? Kaynaktan hangi ilişkiler taşındı? Hangi kişiler veya nedenler görünmez kaldı? Başka bir metafor hangi seçeneği açar?

Metaforların dışında yaşayamayız. Fakat tek metaforun içinde kilitli kalmak zorunda da değiliz.

KAYNAKLAR VE KAPSAM

Neye dayandık, nerede durduk?

- [1] University of Chicago Press - Metaforlarla Yaşamak resmi kitap sayfası
[2] Google Books - Metaphors We Live By bölüm yapısı
[3] Cambridge - Metaforik yön ve dilin rolü üzerine eleştirel değerlendirme
[4] Cambridge - Metaforik çerçevelemenin etkileri üzerine meta-analiz

TELİF VE SORUMLULUK NOTU

Bu çalışma eğitim ve araştırma amacıyla hazırlanmış özgün bir özet ve yorum rehberidir. Kitabın cümlelerini yeniden üretmez ve özgün eserin yerini tutmaz. Sağlık ve psikoloji başlıkları genel bilgi verir; tanı, tedavi veya kişiye özel profesyonel öneri değildir.

SON CÜMLE

Metaforların dışında yaşayamayız. Fakat tek metaforun içinde kilitli kalmak zorunda da değiliz.